

3.

Ett bondbröllop i Danderyds socken i Uppland 1786.

Af

J. P. Wallensteen.

Bondebröllop hållas med mer och mindre ståt. De förra, därvid bruden viges med krona på hufvudet kallas kronbröllop, inskränkas efter hand, emot hvad de fordom varit brukelige, i anseende till tidernes dyrhet, och detta i synnerhet i Danderyds församling, där oförmögenhet mer hindrar allmogen från dylike kostnader än annorstädes, hvarest de äga egen eller kronans jord. Några gånger har det dock händt under min tjenstetid i Församlingen, nemligen d. 22 Octob. 1786, d. 29 Octob. 1786, d. 4 Sept. 1791 och d. 16 Octob. 1791. Af hvilka de 3 senare blifvit påkostade af Ståndspersoner, som deraf haft sitt nöje, men det första den 22 Octob. 1786 på egen bekostnad af då varande Arendatorn på Käfvinge, kyrkovärden Johan Larsson. Detta Bröllops beskrifning införes efter den då af mig hållne anteckning. De öfrige skilja sig derifrån allenast i någon obetydlighet med bättre eller sämre music eller någon ändring i maträtterne efter andras smak.

Den 21 October Lördagen eller dagen för sjelfva Bröllopsdagen ankomo de närmaste Slägtingar och mera långväga bort budne Gäster. Anrättningar voro för dem af Bränvin, Öl, Skinka, Kött, Fisk, Hvit Gröt, Ostkakor, Tortor, Risgrynskakor, Stek af Oxe, Kalf, Två Svin, till ett öfverflöd på bord updukade. 2:e Marskal- kar betjenade, den ene med drycker, den andre med matvarorne. Värd och värdinna hade endast beställa med anskaffandet. Andre utsedde ungarlar voro hela Lördagen syslesatte med Granars up- sättande vid alle portar och grindar där genomfart kome att ske till kyrkan, samt vid alla manhusdörrar, på kyrkbacken och vid kyrkogårdsporten. Desse vid kyrkan och mangården voro hela stamar, 7 å 8 alnar högt beklädde med Lingonris, Skrif- Guld- och silfverpapper, ömsom ombundne med röda och hvita parduband¹. Alla Granar skulle vara de rätaste och vackraste som kunde fås till vid 10 å 12 alnars högd, stamen afbarkades till vid pass 7 å 8 alnars högd, där ofvanför lemnades en krona af gröna riset qvar. Härtill åtgingo 18 st. granar. Alla Gärdesgårdar brede vid vägen besattes med smärre granrisqvistar. Mot aftonen fördes Bruden till Mörby för att klädas till Söndagen, hvilket besvär (anförtrots) Herr Kronobefallningsmannen Östmarks fru, där föga hvila gafs om natten för hårets tillagning och öfrige granlaga prydnader pas- sande till följande dagen.

Söndags morgon kl. 8 möttes hela Bröllops Karla sällskapet, både de som Lördagen redan samlats vid Käfvinge och de som från närmare håll i socknen voro budne, till ett antal af 33 personer vid Rinkeby till häst med kyrkoherden. Kyrkoherden hade till- förene för att förekomma det hiskeliga ridandet och skjutandet under en sådan färd vanligt, öfvertalat sine Sockneboar till all anständig- het, då man icke hade någon fiende att hvarken fly för eller för- följa, och fått deras samfäldta löfte att rida sakta och icke lossa ett enda skott, utan alle följa sin kyrkoherdes exempel, och icke åtskiljas, och derest utsoknes till sama ordning icke ville beqväma sig, måtte de heldre utgöra sin egen Corps. Detta blef ock i det nogaste värkstäldt. Antogandet skedde till Össby för att därifrån

¹ Ett slags bomullsband.

beledsaga nämndemannen Eric Anderssons son Brudgumen Anders Ericsson. Genvägen togs dit åt Nyby, men Nyby ängsgrind vid Båtsmanstorpet Grindstugan var stängd med lås. Åboen på Nyby, ehuru till Bröllopsfolket hörande, hade för att förekomma ridandet öfver sin äng tillstängt denna grind utan att derom underrätta. Han hade för att icke vara nu följaktig förskaffat sig marschalksyslan vid Össby. En allmän vrede bemäktigade sig skarans sinnen. I en hast med svordomar kastade sig större delen af sine hästar, för att icke allenast söndersplittra grinden utan kullkasta gärdesgården. Största möda hade kyrkoherden att kunna förekomma detta våldsamma utbrott. Man steg i hast till häst; och utan att afbida öfverenskomelse om annan väg, skildes sällskapet i sporrstrek från hvarannan i smärre hopar de vägar och gångstigar hvar och en för sig i största hast kunde finna till Össby. Allenast några få blefvo kyrkoherden följagtige den större vägen. Vid ankomsten till Össby, var där lika öfverflöd på mat och dryck anrättad till frukost, som ofvan är nämnt om Lördagsanrättningen vid Käfvinge. Man skulle till bords. Där blefvo ock snart de söndrade sinnen förenade. Man åt och man drack. Men föreningen varade icke längre än under måltiden. Det vanliga skjutandet och ridandet var för kärt att afstå ifrån. Ingen brudfärd kunde vara utan denna väsendtelighet. Mine Sockneboar började återgå till denna sin förra mening, och ända till att förtretas deröfver att de låtit förläda sig till en annan ny. Brudfärden liknade nu en likfärd till skam för dem, för Brudhuset, och till åtlöje för hela världen. Förgäfves var att tala om de mångfaldiga olyckor, som vid dylika ursinniga färder sig tilldragit ehuru de flere voro i friskaste minne. De voro icke fulle de viste hvad de gorde. Förgäfves att tala om konungens visa förordning och om plikt för skotten, den plikten vore man redo att ärlägga. Men då med alfvarsamare röst man förestälde skamen att vara lagbrytare, den aldrig någon nyckter och förnuftig människa söker, hedern och sällheten af laglydnad m. m. och derest denna brudskara deraf icke ville gifva ett efterdöme så mycket hederligare som kan hända det första i sitt slag, förklarade jag mitt oryggeliga beslut att i ögnablicket skilja mig

ifrån densama, och icke förr låta se mig än i kyrkan, samt att aldeles icke infinna mig vid brölloppet, då hvar och en kunde lik fulle och ostyrige skjutspojkar rida och skjuta bäst han ville m. m. började man gifva gehör. Mine sockneboar förnyade sin öfverkomelse med löfte att den icke mer bryta, utsocknes mumlade. Ett kort tal hölts derpå om vigten af denne vår Brudgums färd, den vi alle som gifte som man förmodat för oss sjelfve besinnat och de ogifte borde betänka, och att vi borde visa vår anständiga alfvarsamhet härmed som fullmogne män och icke i dryckenskap, stoj och skri, helst vi ock ämnade oss till Herrans heliga hus på en Zabbaths dag, den där bör helgas Herran m. m. Man aftogade derpå 2 och 2 i ledet, Kyrkoherden och Brudgumen främst till Mörby för att emottaga och ledsaga Bruden till kyrkan.

Där var samlad en myckenhet till Brudens sällskap hörande. Utom Fru Östmark, som skulle föra Bruden i Öfvertäckt, skulle hon ledsagas af 12 Brudriddare ogifte karlar prydde med band rosor af boxbom, guld och silfverpapper på armar och bröst, uplagdt och pudradt, alle till häst kring vagnen, 12 st. Brudpigor klädda med band och blomor, uplagdt pudradt hår, och krantsar af boxbom med guld och silfverpaper bundna med röde och hvite siden band på hufvudet, Bruden med krona och all den granlåt af guld, silfver och ädla stenar som kunde rymas på henne från hufvudet till fötterne, musiken af Violer, Clarinetter och Vallhorn mötte oss här. Gården blef af desse 2 Brudskaror och en mängd åskådare samt vagnar Chaisar och kärror ganska trång. I denna trängsel lossades 2:e skott likasom i ett. Min häst ganska rädd ända till för den minsta krutluktt gorde ett språng af flere alnars högd och längd, kullkastade i språnget 2:e andra med sine karlar. En häst för Chaise gorde ett baksprång och sköt en annan under hjulen. Omöjeligen kunde jag höra, hvarest skotten lossades eller se minsta rök. Med all den allfvarsamaste efterfrågan som ett uprördt sinne och saken fordrade kunde ingen uptäkt göras om desse skotts Lossare. Alla tego och viste intet. Min häst gaf jag sporrarne för att skilja mig vid sällskapet. En af de beskedeligare bönder en kyrkovärd i Danneryd skyndar sig och begär mitt samtal. Han

bedyrar hela sällskapet förtrytelse öfver händelsen, att lagbrytaren skulle af dem mangrant framhafvas, så snart de komo till Bröllopgården för att inför hela sällskapet göra offentlig bekännelse och afbön, allenast att nu finge ordenteligare och stilla efter öfverenskomelse tillgå. Han gaf mig hand om fullbordan af sitt löfte, jag återvände, såg sällskapet bestört men tillika tillfredsstäldt utom en enda som behölt sitt ansiktes färg fullt med blygsel. Brudgumen af mig anförd helsar sin Brud. Bruden anförd af sin Brudsäta eller Brudfräma, så kallas den som kläder bruden, Fru Östmark emottager och svarar. Antogandet skedde i den ordning att främst åkte Musiken, dernest red Brudgumen med Kyrkoherden, sedan 2 och 3 till häst, 15 par, derefter bruden i öfvertäckt vagn med sin Brudsäta, vagnen omgifven af de 12 Brudridarne till häst, derefter de 12 Brudpigorne på öppna vagnar och efterst en skara af vagnar med qvinfolk och barn hörande till släkten. Vid ankomsten till kyrkan intog musiken sitt rum öfver det innan för kyrkodörren af bräder bygda lilla vapenhus, som här förestälde en liten läktare dit en stege sattes. Brudgume och Brud framledde hvarannan till Altaret åtföljde närmast af Kyrkoherden och Brudsätan till Choret, där frammanför Altaret 2 ländstolar voro satte och frammanför dem närmare Altaret 2 dylike motvände beklädde med guld och silfvertyg, samt på golfvet en dyrbar med guld och silfver besydd matta. Vigseln och Gudstjensten förrättades enligt handboken, under psalmerne gick musiken. Pellen af guld och silfvertyg upphölts af 4 de längste karlar dertill utsedde och prydde.

Toget från Kyrkan till Bröllopgården Käfvinge skedde i samma ordning som till kyrkan, sakta ordenteligen och utan skott. Brud och Brudgume voro knappast med de främste af sällskapet inkomne i Brudhuset, förrän en utsocknes bonde anmanar sine kamerater att göra en ritt med sine hästar kring gården, Ladugården och något åt Landtvägen. Anmaningen antogs af någre, men i grinden slår han hufvudet i tvärstången emellan stolparne, att han föll baklänges afdånad af hästen. Somlige gäckade, somlige ömkade hans upptog och hela ritten blef all. Efter handboken skedde den åter-

stående förrättningen af vigseln och efter smak och hvar och ens förmåga förrättningen vid bordet. 83 personer spisade vid 3 särskildte bord i 3 särskildte rum. Servietter voro lagde endast för Brudfolket och ståndspersonerne hvaraf någre först nu infunno sig. Silfverskedar knif och gaffel hadde flere af allmogen sjelfve med sig, men på tenskedar, knif och gaffel var tillräcklig tillgång af Värdfolket anskaffad. Tillräckelige dukar voro på alla borden. Tenfat brukades till all matens inbärning. På Ten- porcellain- och stentallrikar äts ömsom. Ölet dracks ur silfverbägare och Tenkannor. Bränvinet söps ur silfvertumlare. Häraf söps vid hvar kötträtt. Maten bestod af Skinka, Bringa, Fisk af Gädda, Abborre, Mört, Simpa, Hvit Kåhl med kött, korf och fläsk uti, Köttsoffa tjock af hvetemjölsklippar med ägg saffran och Corinther uti, samt kött, korf, morötter, palsternackor och potatoes. Stek af Oxe, Kalf, Får och Gris, Tortor, Risgryns Kakor, morotskakor och bakelser. Under måltiden ansåg en utsocknes Ståndsperson sitt eget nöje vara andras nöje att förtälja åtskillige försmädande historier om Präster och att sjelf beledsaga sine berättelser med det bittraste åtlöje, samt att göra mig sjelf åtskillige tillvitelser om min ungdom och den myndighet jag mig i dag iklädt under anförandet af en Brudskara att föreskrifva dem lagar, och deremellan med spörsmål ur Bibelen samt om flere Bibliska ords rätta förstånd, förundrandes sig öfver, hvadan den prästerne beviste och äfven af dem sjelftagne hedern härkom att alltid i dylike samqväm intaga för hederligare folk främsta rumet m. m. Längre afhördes desse otidigheter än med stillatigande än med saktmodige och förargelse afböjande svar, men sluteligen då intet uppehåll blef förkunnar jag honom att derest han straxt icke tiger skall hvarken han sjelf eller någon annan behöfva undra, de skulle få sitt välförtjenta rum utom dörren. Hettan blef å ömse sidor den aldra häftigaste, hans och min socken började att deri deltaga mot hvarannan, men då jag utan att längre ordkastast hastigt upsteg med Tallriken i den ena handen och knif och gaffel i den andra och under häftigaste hotelse förkunnade honom straxt tystnad eller olycka, (men) att tyst och fredlig äger han sitt rum att spisa i fred,

teg han och hans medhållare straxt utan att mer yttra ett ord. Hela sällskapet både mat och dryckeslust liksom försvan och tystnaden blef allmän och ledsam. Lycka var att steken skulle skäras, då efter landsens sed prästen skulle hålla tal. Detta skedde. Bröllopslaget började koma till sig igen under skåalars drickningar och lyckönskningar. Derefter skedde insamlingar till Bruden, de stego till 31 Rd 16 sk. 2:e fat kringburos af marschalkarne till Gästerne därpå gåfvorna lades i pengar. Sedermera gordes insamling till Socknens fattige. Måltiden räckte från kl. 2 till $1\frac{1}{2}$ 5 eftermidd. Café dracks sedan, och dantsen börjades så snart bord och mat var undanröjd. Ett obehageligt sorl hade emellertid låtit höra sig. Mine och den nämnde Ståndspersonens sockneboar hade åter komit till ordkastning om händelsen vid bordet. Ståndspersonen sjelf hade gömt sig undan och blef icke synlig, förr än jag genom föreställningar hunnit blidka de uprörde parterne. Alla blefvo då nöjde öfver den stiftade föreningen, och till att betyga sitt allmänna bifall blef i det sama den mannen framhafd, en öfverdådig Ryttare från en annan socken, som lossade skotten vid Mörby. Han bekände, det han med båda pistolerne i en hand på en gång lossatt dem under buken på min häst af förtryksamhet för att kasta mig af hästen. Han afbad sitt brott. Å nyo kom man öfverens att icke skjuta. Bruden upböds till dants af Kyrkoherden och Brudgumen af Brudsätan, derefter bjuder Brudgumen sin Brud, sedermera dantsade Bruden med sin far och Brudgumen med sin mor, och ytterligare med sine Svärföräldrar. Upbuden skedde sedan af Sällskapet så långt rumet tillät. Kl. 10 dukades ett bord i ett särskildt rum, därvid gästen spisades ömsom under det i dantsrumet dantsades. Oaktadt all förtäring af dryckesvaror öfverlastade sig likväl ingen. Munterhet var allenast, den man på det gladaste sökte förklara genom dants och skämtsamt dock icke anständighet och frid stötande tal. De äldre, som blefvo trötte, fingo i ro söka sin hvila i annat rum, de yngre uthöllo med sine nöjen. Men Bruden den stackars Bruden måste uthärda dantsa med alla. Lycka att den dantsen icke fordras af henne mer än en gång på lifstid och då hon äger sin största styrka och munterhet. Med

Caffée trackterades å nyo och derefter Theevatten. Kl. 2 om natten bortdantsades brud och brudgume. Bruden skulle då dantsa med hvar ogift flicka särskildt. Efter förrättad dants uphöjes hon på Flickornas armar och dricker ur en bågare deras skål under ett allmänt deras Hurra. Alla Hustrurne framrusa då för att taga henne ifrån Flickorne, som lotsa att icke vela mista henne. Kläderna rifvas härvid ofta ifall någon våldsam flicka eller hustru är med i leken. Hon dantsar då med hvar hustru särskildt, uphöjes sluteligen och dricker alla hustrurs skål under besvarande af hurra, hvar på hon föres i enrum, afklädes sin Bruddrägt och iklädes Hustrudrägt efter allmänt bruk. Sama dants först med ungkarlarne, sedan med gifta männen måste Brudgumen dantsa, uphöjas och dricka. Om man icke tillförene öfverenskomer om sättet att mottaga Brudgumen af Ungkarlarne föröfvas ofta våldsamheter ända till slagsmål. Brudgumen afklädes sin granlåt, iklädes en röd nattmössa på hufvudet, röd halsduk, ylletroja, klädesbyxor, hvita ullstrumpor, röda strumpeband, pumpsskor¹ med spännen uti. Bruden i sama alfvarsama eller hushållsdrägt efter sitt stånd och kön. Så klädde inkomo de, mannen med silfvertumlare på en Tentalrick i ena handen och bränvinsflaskan i den andra för att bjuda gästerne, hustrun med en korg smörgåsar. Derefter inkomer mannen med nye lerpipor till hvar gäst af manspersonerne, hustrun med en korg äpplen till fruentimerne och efter någon stund börjar man tala om Brudfolkets sängledning. Härvid fela icke flere skämtsama utlåtelser. Föräldrarne, Brudfräman och Prästen föra dem till sitt sängrum och tillsluta dörren om dem för att lemna dem i ro. Klockan var då 4 om morgonen. De närmast boende förfogade sig till sine hemvist och under afskedstagande går musiken.

Om måndags morgon kl. 10 ankom en beskickning af 4 bönder till häst, 2 insocknes och 2 utsocknes, med musik till prästegården, för att å Brudfolkets vägnar bjuda till middagen. De undfägnades. Emellertid hade emellan 2 stockar alla de gevär blifvit fästade, som voro medhafde, för att på en gång afskjutas, men min

¹ Med pumpsning förstods, att skons ofvanläder medelst söm med becktråd fästes vid sulan.

ankomst skedde för hastigt just i det sama luntan till en tändning utbars. Den olycka som visserligen annars händt blef förekommen, ty vid efterseende finnas gevärens pipor fylde nära andan med krut. Jag emottog dem alla med åtmaning i mitt förvar, hvartill ägarna på föreställning läto bekväma sig, utkratsade och förstörde krutet. Middagen var lika talrik som gårdagen. Eftermiddagen tillbragtes med sama nöjen af välfägnad och dants till sent på natten, då man vid affärden blef buden till gäst följande dagen. Den sama tillika med Onsdagen, Torsdagen och Fredagen åts och dracks oafbrutet, men dantsen och gästernes antal minskades efter hand till des om Fredagen alle åtskildes. Utom ofvannämnde utgift till Bruden och de fattige anställdes sama afton visse lekar där plikten tillföll musikanterne, kokerskan och tvätterskan, hvilka blefvo väl betalte. Såsom att med förbundne ögon i en ring af upstälde personer uppsöka sin käreste. Den man träffade blef aldrig den rätta. Plikta måste man för sitt mistag. Att dantsa kring stubben därvid 2 personer höllo hvar annan under dants i hand, och hindrade hvarannan att sätta en sax eller gaffel i en ring liggende på stubben, m. m. d. För hvarje gång man felade måste pliktas.

Att förtäringen härvid varit högst ansenlig säger sig sjelft. Det nöje gästerne tro sig göra sitt värdfolk är att öfverflödigt äta och dricka, och dessas tillbaka är att på det högsta truga enom all slags förtäring. Till dylike Bröllop medföra väl Gästerne allehanda mat af kött, fisk, kakor och mera, som de kalla förning, men icke dess mindre förtärdes efter Värdfolkets egen upgift En Gödd ox, En ko, 2 Gök, 6 årsgamla Grisar, 6 L^ä färsk fisk, 4 t^r malt till dricka, 2 t^r Rågmiöl till bröd, 1½ t^a Hvetemjöl, 1 t^a korn till gryn, 2 L^ä Cabillo, 2 L^ä Gråsidor, 1 L^ä stockfisk, 2½ L^ä Säck, 2 L^ä Caffé, 1 $\mathfrak{a}$ Thé, 1 $\mathfrak{a}$ Starkpeppar, 1 $\mathfrak{a}$ Kryddpeppar, 40 kannor brännvin, 2 $\mathfrak{a}$ Corinther, 5 $\mathfrak{a}$ Russin, 10 $\mathfrak{a}$ Sviskon, 2 lod Saffran, 5 lod Canel, 4 muskott, 1 kanna hvitt och 1 kanna Rött vin, Säckerskorper 1 Rd, 6 st. Carduser, 100 st. lerpipor, ½ t^a Äpplen, med åtskilligt mera, som utom denna tillredning kunde finnas i huset.

Föregående beskrifning öfver ett allmogebröllop nära Stockholm i slutet af 1700-talet är hemtad från en Danderyds kyrkoarkiv tillhörig handskrift i folio, hvilken bär titeln: *Danderyd och Lidingö församlingars antiquitets bok 1772*. Ur denna foliant har förut genom Nordiska museets försorg såsom nr 7 i serien *Bidrag till vår odlings häfder*, utgifna af A. HAZELIUS, i tryck offentliggjorts J. P. WALLENSTEEN: *Vidskepelser, vantro och huskurer i Danderyd och Lidingö i slutet af 1700-talet*, Stockholm 1899, och tillåta vi oss att här hänvisa till de såsom inledning till nämnda arbete anförda biografiska uppgifterna om författaren. Vi inskränka oss att här nämna, att W. föddes 1750 och dog 1820, samt att han tjänstgjorde såsom kyrkoherde i Danderyd från år 1783 till år 1800.

Då hvarje slags stilbearbetning otvifvelaktigt skulle inverka försvagande på tidsfärgen, hafva vi icke tillåtit oss några väsentligare ändringar, ej ens där skriftsättet någon gång lider brist på följdriktighet, enär ju äfven denna egenskap kan vara af ett visst språk- och kulturhistoriskt intresse.

Bild 5 (se nedan) återgifver en i Nordiska museets ego varande brudkrona af förgylld mässing, från Hacksta socken, Trögds härad, i Uppland. $\frac{1}{3}$ af nat. storl.

EDVARD HAMMARSTEDT.

